

ЕДИН ЗАБРАВЕН БЪЛГАРСКИ КРАЙ: ТИМОШКО

ПЕТЪР ЦВЕТКОВ – РИМ, ИТАЛИЯ

войната, то поне да ѝ дадем една относителна независимост, която ще ѝ позволи да пази по-ефикасно стратегическите, политическите и търговски интереси, на които тя трябва да остане пазителка" /Г.П.Генов, ц.с. 375/. Разбира се, в случая английският делегат няма предвид други интереси, освен тези на Англия, които най-добре ще бъдат запазени, ако се запази целостта на Отоманската империя. Австро-Унгария, в политиката си към Турция, е следвала правилото на Тетерних, че Отоманската империя е необходима за сигурността на Австрия.

Така тези две сили продължават живота на "Болния човек" и същевременно робството на милиони християни под отоманско иго и чрез Берлинския конгрес те се явяват главните пропоненти за разрушаване клаузите на Сан-Стефанския договор. България бива разкъсана на части: Поморавия се подарява на Сърбия, Добруджа - на Румъния, Южна България става васална област на султана, а Югозападна България /Македония/ и Тракия /Източна и Западна/ остават обратно в пределите на Турция. Към автономното Княжество са били включени само Софийска и Варненска области. Английският историк Дж.Макмайнърс /Европейска история, 1879-1914, 302/ пише: "Дизраели претендира да е постигнал чрез Берлинския трактат "мир с чест", но на това може да се отговори, че наложеният "мир" е резултат на разбирателството и честта, характерна за крадците". С Берлинския договор бе извършена една от най-големите неправди над нашия народ, неправда с трагични последици, които тежат и до ден-днешен.

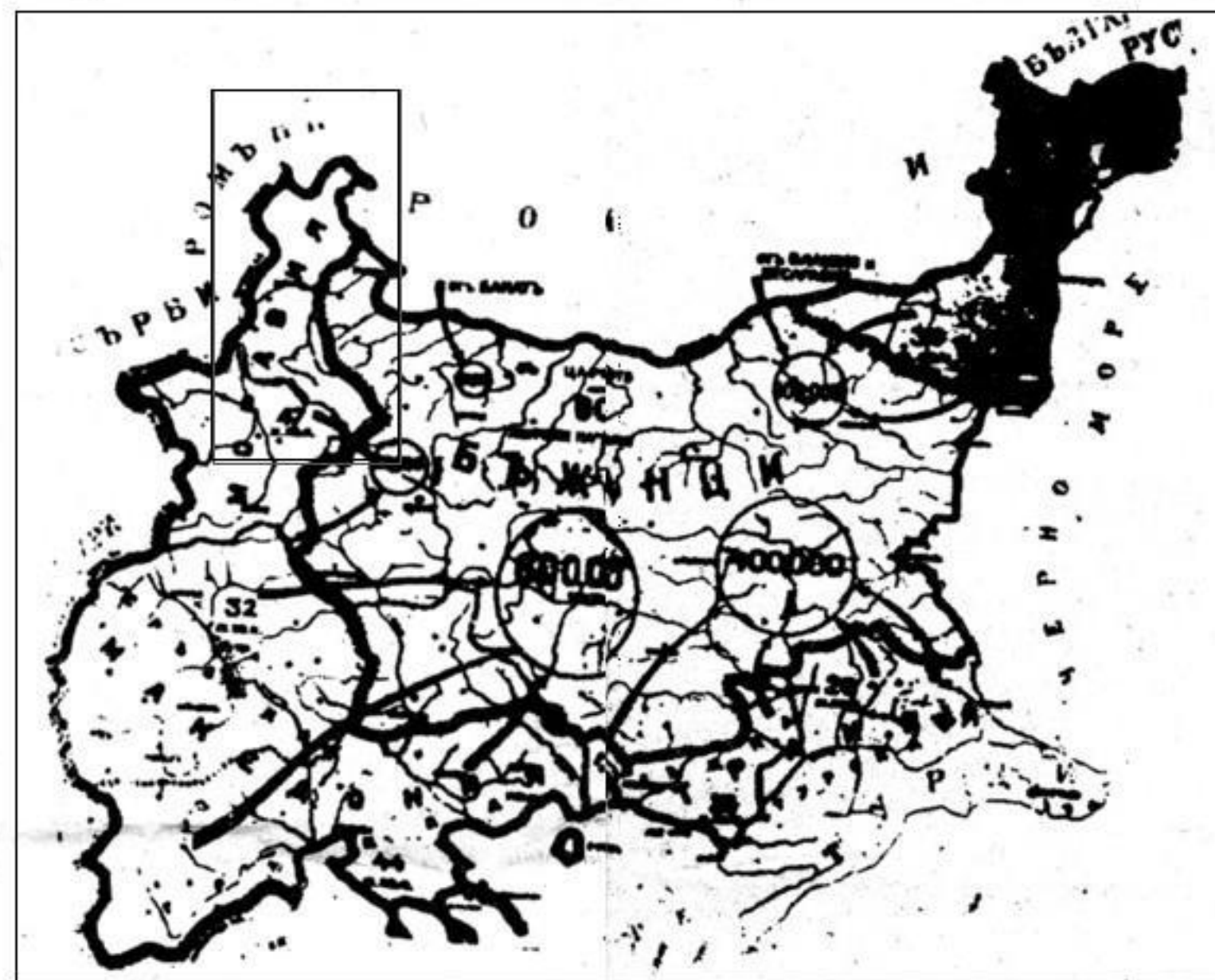
Но ако за югозападна България /Македония/, Поморавия, Тракия и Добруджа има богата книжнина и на няколко пъти са водени кървави борби заради тях, то има една българска област, за която нищо не се споменава от години насам или ако се споменава нещо, то е само пътьом. Този български кът отсъства от учебниците по българска история и география. Думата ни е за Тимошката област, заграбена от Сърбия преди 140 години, на 27 април 1833 година. Тъкмо припомнянето на този факт е предмет на следващите редове.

Тимошката област обхваща следните селища: Неготин, Зайчар, Алексинец /според Ст.Чилингиров, "Поморавия по сръбски свидетелства", стр.19, е заселен с бежанци от Прилеп и Нишко/, Гуркусовец, сега Княжевец. Територията на тази област възлиза на 13 300 кв.км с население 150 000 души /според Г.П.Генов от английското издание на "България и Ньойския договор", Данов 1935/. Великолепните климатични и почвени условия благоприятстват за отглеждането на земеделските култури, особено лозарството /Неготинско/, а на 30 км от Зайчар се намира селото Бор /сега град/, където е една от най-богатите медни мини в Европа. Тя се експлоатирала от Английска компания отпреди повече от 150 години. Тимошката област е била неразделна част от Видинското царство, до падането му под турска власт през 1396 година /Петър Ников, "История на Видинското царство до падането му под турска власт"/. Любопитно свидетелство, че това е българска земя от време оно, намираме в книгата на английския учен Р.В.Тули "Карти и картографи" на изобразената карта на Европа от Жерар Меркатор, смятан според автора за най-ве-

ликото име в географските науки след Птоломея. Картата е от 1595 година и на нея ясно е посочена територията на България, като западната граница върви далеч на запад от Поморавия и Тимошко.

След падането на Видинското царство под турска власт Тимошко влиза във Видинския пашалък до заграбването ѝ от сърбите през 1833 година /Д.Цухлев, "История на Видинския окръг"/. Как става заграбването на тази българска земя от сърбите? Годината 1833 е забележителна в турската история с войната, която водят сре-

пише: "С прокламация от 1 май 1833 г. Милош, от една страна, обещава на въстаналите, че ще ги защити, а от друга страна, правеше мили очи на Султана. Благодарение на тази своя политика Милош успя и сега, както и по време на гръцката хетерия в 1821 година, да извлече полза за Сърбия. След въстанието на българите от 1833 година той влезе в преговори със Султана, потуши въстанието и присъедини към своята земя около 13 000 кв.км български покрайнини от Тимошко с градовете Неготин, Зайчар, Княжевец и други".

щу валията на Египет Мохамед Али /1769-1849/ който бил от албанско потекло, роден в Кавала. През тази година той нанася съкрушително поражение над деморализираната турска армия и достига до 160 км от Цариград, като присъединява Сирия. По същото време българите от Тимошко се надигат на въстание, причината за което е, както ни съобщава Сава Ж.Дацов, зайчарски българин и автор на единствената етнографска студия за този край /Зайчар и неговото население - един от българските предели на Сърбия. Пер. Сп. на бълг., Книж. Д-во изд.1884/, че "населението, за да въстане срещу тях, е било възбудено от новото наложено дажде върху добитка". Във въстанието участвали и жените, даже, както съобщава същият автор, зверствата на турците бил видял и руският комисар Коцебу който дошъл нарочно за тази цел от Букурещ след станалото сражение от 27 април 1833 година. Благодарение на неговото донесение, руският посланик в Цариград Бутенев на 25 май 1833 година настоял най-енергично пред Рейс ефенди, тогава Велик везир на Турция, да отстъпят тези земи на Сърбия.

В случая руският комисар е действал и като агент на Милош Обренович. Правилна оценка на това събитие дава Андрей Тошев в книгата си "Балканските войни", част I, стр.68. То

ще време с частицата ЩЕ. Тъкмо тези черти притежава говорът от този край. С изключение на Зайчар и село Голям Извор, които имат източно-български черти, както и село Бракевци, което има старинен български говор, говорът в Неготин и Княжевец принадлежи към северозападните български говори, както този във Видинско, Ломско и отчасти Кутловско. С какво се отличава говорът в Бракевци? Може да се каже, че той е тъждествен с говора в долния край на село Бойница, Кулско, сега почти на изчезване. Тук става дума само за лексикална разлика, за друга не може да се говори. Ето някои примери: када - къде; кночи - снощи; даньска - днес; туяна - тука; тъг - този; тъй човек - този човек и прочие.

Говорът в Зайчар и село Голям Извор заслужава малко повече внимание. За него ни дава сведения споменатият Сава Ж.Дацов в етнографската си студия, той е и роден говор на писача на тези редове.

Жителите на град Зайчар, село Голям Извор, Зайчарско, както и на град Кула и селата в Кулска околия - Бойница, Шишинци и Големаново са преселници от Тетевенско. Те са се преселили в сегашните си огнища през XVI столетие, когато турците насилват населението в Тетевенско да се потурчи. Проф.Стойков в книгата си "Българските народни говори", изд. 1964 г., стр.86, посочва, че "в Кула и в околните села Бойница, Големаново, Малък Извор и други се говори източен български говор, но не е посочил кога са се преселили тези хора, нито че жителите на село Малък Извор или Извор махла, както го знаят хората от този край, са се преселили от село Голям Извор, Зайчарско.

За българските говори отатък границата въпросният учен не е сметнал за необходимо да спомене. Целта ни тук не е да правим езиков анализ, а само да посочим илюстративен материал, по който и най-непросветеният да прецени що за език се говори в Зайчарско.

Ето някои извадки от народни песни, записани от Сава Ж.Дацов:

Момиче пиле Йердано,
Шито по двор одиш гиздаво,
Гиздаво, а не весело:
Дали те майка пцувала,
Или пред брата падала?

Йердана Йовану говори:
Бае Йоване, Йоване,
Ниту ме мама пцувала,
Ниту пред брата падала,
Най мама болна умира,
А татко болен затворен
за тая пуста вергия!

Залиби Рада двамина,
двамина, два либовника,
Залиби Вея и Черня.
Черню се в очи присмяла:
"Черню, ле, черно циганче,
Да би такива глала,
Ас би млогу набрала -
Баштин ти двор заградил,
Теби би, Черню, турнала
На малки врата долен праг,
Та куга телците искарам

И чехлите си накалям,
Ас да ги, Черню, отрия
В твоите черни мустаки.

От тези две народни песни читателят разбира, че това е чист български балкански говор, както учените диалектолози класифицират тетевенския говор. Затова и с право Сава Ж.Дацов пише: "Прочее, ако някой по-опитен по тази част би изучил тези места по-подробно, уверен съм, че той ще дойде до положителното заключение, че зайчарченецът, изворченецът и кулченецът, бойчиненецът и още няколко села в Кулска околия не се различават в нищо почти и те принадлежат на една и съща клонка от общото стебло на българите".

Тук е мястото да отдадем признателност към най-именития и гениален наш езиковед проф.Стефан Младенов, родом от град Видин, който отлично познавал населението и говора на Тимошкия край и чрез редактирането от него списание "Родна реч" и в многобройните си трудове е изобличавал великосръбските фалшификации. Така, в година III, книга I на "Родна реч" той прави възторжен отзив на Прославата на Сава Ж.Дацов, сборник, в който са посветени статии на видни учени начело с проф.Иван Шишманов, на живота и делото на великия българин от Зайчар.

В своята пък "Граматика на българския език", изд.1939 г., в раздела за границите на българския език, на стр.9 той пише: "И така, границите на българския език съвпадат с границите на българския народ, или докъдето се простира българската реч, дотам се простира и българският народ. Границите на българската реч са границите на българската народност, па било трябвало да бъдат и граници на българската държава. Ала в действителност, не само у нас, а и у други народи езиково-народностните граници не се покриват с държавните.

Днес в българската държава не влизат всички области, в които се говори български и в които живеят българи, но неправдите, извършени спрямо българщината през 1878 г., Букурещ през 1913 и Ньой при Париж през 1919, не могат да изменят истината: границите на българския език и народност обхващат не само Царство България, но и Тимошко, и областта на реката Българска /Южна/ Морава, Македония, Южна Тракия /Гръцка и Турска/ и Добруджа с град Тулча, недалеч от устието на река Дунав. Откъснати са от целокупното българско землище българите в Бесарабия и Южна Турция, Влашко и в областта Банат."

Така пише най-добрият познавач на българския език и едно от най-надарените чада, които е раждала някога българската майка - проф.д-р Стефан Младенов. Ръководните обществени фактори от миналото забравиха съществуването на българите в Тимошко, заради което носят историческа отговорност. А какво да кажем днес, когато нито един кът от българската земя не може да се радва на свободата!? Ако нашите сънародници се замислят поне за миг върху това, което изнасям, тези бележки са постигнали целта си.